

Vartiotornin valossa

Uuden maailman käännöksen periaatteet ja kieli

JOHDANTO

Tässä artikkelissa tarkastelen eräitä Jehovan todistajien raamatunsuomennoksen *Uuden maailman käännös* piirteitä. Suomennoksesta ilmestyi vuonna 2018 uusi laitos. Vaikka sen sanamuodot poikkeavat jossain määrin edellisen laitoksen sanamuodoista, kyseessä on niin sanottu tarkistettu käännös. Tarkistuksen yhteydessä Raamatun nimekettä ei ole muutettu. Arvioin tarkistettua suomennosta suhteessa sen tavoitteisiin.¹ Tällöin keskeiseksi kysymykseksi nousee, kuinka hyvin käännös näyttää seuraavan omia tavoitteitaan ja niiden pohjalta laadittuja periaatteita. Tarkistetun käännöksen ohien on liitetty osio, jossa esitellään käännösperiaatteet ja keskustellaan käännöksessä käytetystä kielestä. Vertaan käytettyjä käännösperiaatteita suhteessa raamatunkäännöstyössä yleisesti käytettyihin kansainvälisiin Yhtyneiden Raamattuseurojen laatiimiin periaatteisiin. Valtaosa tällä hetkellä tehdyistä uusista raamatunkäännöksistä on laadittu näitä periaatteita noudattaen.² Artikkelissani kysyn, poikkeavatko Jehovan todistajien

käyttämät periaatteet näistä periaatteista ja jos ne poikkeavat, mitä tämä kertoo tarkistetusta *Uuden maailman käännöksestä*.

-
- 1 Tästä erityisesti Reiß 2000, 114. Reiß pohtii teoksessaan käännösten asiallisen ja objektiivisen arvioinnin kriteerejä. Hän päätyy väittämään, että asiallisen arvioinnin tulee lähteä liikkeelle käännöksen käännöstavasta. Tekstilähtöisiä käännöksiä tulee arvioida eri tavoin kuin käännöksiä joilla on tavoite, esimerkiksi jokin tietty lukijakunta. *Uuden maailman käännös* kuuluu näistä jälkimmäiseen ryhmään. Sillä on selkeästi määritelty lukijakunta ja käyttötarkoitus.
 - 2 USB Guidelines for Scripture Translation 2004. Yhtyneiden Raamattuseurojen periaatteet perustuvat historiallisesti ”meaning based translation” -ajatteluun. Sen pohjalla on erityisesti E.A. Nidan työtovereineen kehittämä käännösteoria; ks. tarkemmin Larson 1984. Yhteisestä teoreettisesta pohjasta johtuen myös laajan Forum of Bible Agencies International yhteenliittymän parissa käytetyt periaatteet ovat hyvin samansuuntaisia. Nämä periaatteet löytyvät yhteenliittymän verkkosivustolta, <https://forum-intl.org/>.

KÄÄNNÖKSEN HISTORIA JA YLEINEN LUONNE

Jehovan todistajien ensimmäinen koko Raamatun käännös on englanninnos. Sillä on monimutkainen historia.³ Englanninkielinen Uusi testamentti ilmestyi alun perin 1950 ja Vanha testamentti julkaistiin osina vuosien 1953 ja 1960 välissä. Koko käännös ilmestyi 1961 ja siitä on sittemmin laadittu useita uusia laitoksia.

Käännökseen itseensä sisältyvien tietojen mukaan englanninnos tehtiin alkukielistä. Vanhan testamentin osalta käännös perustui alun perin *Biblia Hebraican* kolmanteen laitokseen ja Uuden testamentin osalta B.F. Westcottin ja F.J.A. Hortin kriittiseen editioon.⁴ *Raamatun kreikkalaisten kirjoitusten Uuden maailman käännös* ilmestyi suomeksi jo 1975. Se perustui Jehovien todistajien englanninnoksen laitokseen vuodelta 1971.⁵ Koko suomenkielinen Raamattu julkaistiin 1995 nimellä *Uuden maailman käännös* ja se puolestaan perustui vuoden 1984 englanninnokseen.⁶ Viimeisin, vuonna 2018 ilmestynyt tarkistettu koko Raamatun suomennos taas perustuu vuoden 2013 englanninnokseen.

Käännöksen nimeke *Uuden maailman käännös* tekee selväksi, että kyse on nimenomaan Jehovan todistajien käännöksestä. Nimekelehti kertoo myös avoimesti, että suomennos on käännöksen käännös. Yhtyneitten Raamattuseurojen periaatteiden mukaan käännöksen käännös ei ole koskaan ideaaliratkaisu, vaan käännös tulisi aina mieluummin laatia käyttäen alkukielistä lähtötekstiä.⁷

Nimekelehden takasivulla on vielä hyödyllinen lisätieto, joka auttaa ymmärtämään, mihin käyttöön Raamatun *Uuden maailman käännös* on tarkoitettu. Käännöksen tarkoitus on edistää ”Jehovan todistajien maailmanlaajuista raamatullista opetustyötä”.⁸ Se palvelee Jehovan todistajien käyttöä eikä sitä ole sovitettu suomalaisen raamattuperinteeseen ja niinpä

esimerkiksi Psalmeissa jaenumerointi seuraa englantilaista eikä Suomessa perinteisesti käytössä ollutta tapaa.

TARKISTETUN KÄÄNNÖKSEN OMINAISUUDET

Uusi suomennos vuodelta 2018 on siihen liitetyn esipuheen mukaan ”tarkistettu laitos”. Esipuhe on myös käännetty englanninkielisestä versiosta. Sen mukaan englanninkielisen laitoksen tarkistustyön tavoitteena oli saada aikaan käännös, joka on ”uskollinen alkutekstille ja lisäksi selkeä ja helppolukuinen”.⁹ *Uuden maailman käännöksellä* on samat tavoitteet. Uskollisuus, selkeys ja helppolukuisuus ovat usein mainittuja kriteereitä hyvälle käännökselle.¹⁰ Yleisten käännösperiaatteiden mukaan hyvän käännöksen piirteet ovat tarkkuus, selkeys ja luontevuus. Näiden lisäksi on tavalista mainita hyväksyttävyyttä.¹¹ Hyväksyttävyyttä korostuu Raamatun käännösten kohdalla.¹² Raamatunkäännös voi onnistua vain, jos sen lukijat pitävät käännöstä Raamattuna eikä sellaisen väärinymmärryksenä. Raamatunkäännöksissä lukijoiden asettamat odotukset otetaan usein huomioon,¹³ eikä *Uuden maailman käännös* vaikuta poikkeavan tässä suhteessa muista raamatunkäännöksistä.

Koska *Uuden maailman käännöksen* englanninnoksen valmistumisesta oli esipuheen mukaan kulunut 60 vuotta, liikkeen parissa oli syntynyt tarve uudistaa käännöstä ryhtymällä ”laajaan tarkistustyöhön”. Tarkistustyö vaikutti käännöksen sanamuotoihin niin laajasti, että esipuhe mainitsee erikseen kolme liitettä, joissa tarkistustyön tärkeyttä perustellaan. Ensimmäinen mainituista liitteistä käsittelee käytettyjä käännösperiaatteita, toinen tarkistuksen pohjana toimineita kielellisiä seikkoja ja kolmas käsittelee englanninnoksen tarkistamisen yhteydessä käytettyjä alkukielisiä tekstilaitoksia ja yleisemminkin tekstikritiikkiä. Viimeisen,

kahta muuta suppeamman, liitteen ”Miten Raamattu on säilynyt meidän aikaamme” tarkoitus on kertoa, että tarkistustyössä on huomioitu tutkimukseen perustuvat uusimmat tieteelliset tekstilaitokset.¹⁴ Tässä artikkelissa en tarkastele näiden tekstilaitosten vaikutusta uusiin sanamuotoihin.¹⁵ Käsittelem seuraavaksi ensin tarkistustyössä käytettyjä periaatteita ja siirryn sen jälkeen arvioimaan työn pohjana käytettyjä kielellisiä seikkoja.

KÄYTETYT KÄÄNNÖSPERIAATTEET

Tarkistustyössä käytettyjä käännösperiaatteita valotetaan vuoden 2018 suomennoksen liitteenä olevassa artikkelissa ”Raamatun kääntämisen periaatteita”.¹⁶ *Uuden maailman käännöksen* aiemmissa laitoksissa viittaukset käännösperiaatteisiin olivat joko varsin yleisiä tai suppeampia kuin tarkistetun laitoksen liitteessä. Tarkistetun laitoksen myötä on selvästi syntynyt tarve avata käytettyjä käännösperiaatteita aiempaa enemmän.

Käännösperiaatteiden lähtökohtana on täsmällisyys

Käännösperiaatteita käsittelevä artikkeli alkaa selityksellä, miksi sanasanainen kääntäminen ei aina tuota toivottua tulosta eli auta lukijaa ”pääsemään mahdollisimman lähelle sitä, mitä alkukielissä sanottiin”.¹⁷ Kun *Uuden maailman käännöksen* Uusi testamentti julkaistiin vuonna 1975 ensimmäisen kerran suomeksi, sen esipuheen mukaan käännöksen johtavana periaatteena oli sanasanaisuus.¹⁸ Sanasanaisella

2018, 1793. Tässä yhteydessä kerrotaan samalla, että uusien laitosten kohdalla on otettu huomioon uudemmat *Biblia Hebraican* laitokset ja että Uuden testamentin osalla on siirrytty käyttämään Nestle-Alandin kriittisen edition uusia painoksia.

- 3 Käännöksen historiaa kuvataan erityisesti sen eri laitosten esipuheissa. Käännöksen historian pääpiirteet on koostettu vuoden 1975 Uuden testamentin esipuheesta, vuoden 2008 viitelaitoksen esipuheesta sekä vuoden 2018 tarkistetun laitoksen esipuheesta.
- 4 Katso esimerkiksi *Uuden maailman käännös*

- 5 Raamatun kreikkalaisten kirjoitusten *Uuden maailman käännös* 1975, 3.
- 6 Uuden maailman käännös. Viitelaitos 2008, 6.
- 7 USB Guidelines for Scripture Translation 2004 ei edes mainitse mahdollisuutta käyttää olemassa olevaa modernia käännöstä uuden raamatunkäännöksen pohjatekstinä.
- 8 Uuden maailman käännös 2018, 4.
- 9 Uuden maailman käännös 2018, 39. Englanninkielisen pohjatekstin mukaan tavoitteena oli ”a translation that is not only faithful to the original texts but also clear and easy to read”; <https://www.jw.org/en/library/bible/nwt/holy-scriptures-foreword/> (luettu 4.12.2020).
- 10 Näin määriteltynä käsitys hyvästä käännöksestä perustuu kommunikatiivisiin käännösteorioihin. Näistä vaikutusvaltaisina on ollut E.A. Nidan työtovereineen kehittämä ns. dynaamisen ekvivalenssin teoria. Teoriasta suomeksi esim. Vehmas-Lehto 2002, 54–62.
- 11 Näin esimerkiksi Barnwell 2020, 29–30. Hänen käyttämänsä termit ovat accurate, clear, natural ja acceptable. Myös toisenlainen termistö tulee kyseeseen, ks. Sipilä 2012, 556. Hyväksyttävyydestä tarkemmin Chesterman 2016, 62–65.
- 12 Hyväksyttävyydestä raamatunkääntämisessä tarkemmin, ks. Gross 2003.
- 13 De Waard & Nida 1986, 205.
- 14 Uuden maailman käännös 2018, 1790–1794.
- 15 Näistä ks. edellä alaviite 4.
- 16 Uuden maailman käännös 2018, 1782–1789.
- 17 Uuden maailman käännös 2018, 1782.
- 18 Vuoden 1975 Uuden testamentin esipuhe ilmoittaa käännöksen olevan ”sananmukainen” niin, että kääntäjät pyrkivät ”kääntämään kunkin kreikkalaisen sanan samalla suomenkielisellä sanalla, sikäli kuin se on järkevästi katsoen mahdollista” (s. 5). Vuonna 2008 julkaistu ns. *Viitelaitos* sisältää esipuheessaan edellistä pidemmän periaatteiden esittelyn (s. 7–8). Sen mukaan pääperiaate on ollut ”mukailun” välttäminen. Mukailulla tarkoitetaan tässä poikkeamista sanasanaisesta kääntämisestä. *Viitelaitoksessa* erikseen painotetaan, että sanasanaisuudesta ei ole tingitty nykykielen vaatimuksesta eikä tekstin lyhentämiseksi.

käännöksellä tarkoitetaan käännoästä, joka noudattaa lähtökielisen tekstin sanajärjestystä ja lauserakennetta.¹⁹ Artikkelissa todetaan, että tarkistuksen myötä tämän periaatteen käytölle halutaan asettaa rajat. Johtavana periaatteena on sanasanainen kääntäminen kohdekielen antamissa rajoissa. Sanasanaisuudesta poiketaan, jos se antaa alkutekstin sanasta tai sanonnasta väärän tai epäselvän kuvan. Väärä tai epäselvä käännoä voidaan artikkelin mukaan välttää käyttämällä ”selvää, helppotajuista yleiskieltä”.²⁰ Periaatteet muodostavat kuitenkin todellisuudessa hierarkian. Tärkein periaatteista on täsmällisyys ja muut periaatteet ovat tälle alisteisia. Artikkelin mukaan täsmällisyys saavutetaan seuraamalla lähtötekstiä niin tarkoin kuin se suinkin on mahdollista.

Puhe sanasanaisuudesta ja täsmällisyydestä liittyy *Uuden maailman käännoäsen* muodollisiin käännoämenetelmiin. Muodollisissa menetelmissä kääntäminen mielletään ensisijaisesti kielten väliseksi muunnokseksi. Käännoästeoreetikot ovat sittemmin hylänneet muodolliset menetelmät, koska kääntäminen ei ole mekaanista tekstin koodaamista kieleltä toiselle.²¹ Nykyään kääntäminen ymmärretään laajemmin toiminnaksi, jota säätelevät tilannekohtaiset tekijät.²² Nykyaikaisten käännoästeorioiden valossa myös tarkistettu *Uuden maailman käännoä* vaikuttaa siksi vanhakantaiselta eivätkä sen käännoäksessä käytetyt periaatteet vastaa nykyään käytettyjä käännoästeorioita.

Sanasanaiseen kääntämiseen liittyvien haasteiden takia artikkelissa mainitaan sanojen käyttöyhteyden ja merkityksen välinen suhde.²³ Esimerkit liittyvät valtaosin sanojen konkreettisen ja kuvaannollisen käytön välisiin eroihin. Niiden avulla osoitetaan, ettei käännoästä voida aina käyttää samaa suomen kielen sanaa tietyn heprean, aramean tai kreikan sanan käännoäsenä, vaan sanojen tekstiyhteyden huomioiminen on välttämätöntä.

Käännoäperiaatteita käsittelevän artikkelin kirjoittajien mukaan sanasanaisen kääntämisen ja luontevan kielen välisen haasteen ratkaiseminen edellyttää kääntäjiltä ”arvostelukykyä”.²⁴ Vain kyyvykkäät kääntäjät osaavat valita vaihtoehdon, joka parhaiten välittää alkukielen ajatuksen. Jos sanasanainen kääntäminen ei artikkelin mukaan ole aina mielekäs tapa kääntää, ei siitä luopuminenkaan tuota välttämättä hyvää lopputulosta. ”Kääntäjä, joka mukailee Raamatun tekstiä vapaasti sen perusteella, miten hän tulkitsee pääajatuksia, voi vääristää tekstin merkitystä”, artikkeli jatkaa. Artikkelin käyttäjä verbiä ”mukailla” omintakeisella tavalla. ”Mukailu” on käännoä englannin kielen sanasta ”rewording”. Se paljastaa, että ”mukailu” ei viittaa johonkin malliin tai muuhun esikuvaan, jota seurataan, vaan se tarkoittaa tässä yhteydessä poikkeamista sanasanaisesta kääntämisestä siten, että tekstin merkitystä tulkitaan. Artikkelin sanamuoto on valittu tarkoin. Kyse ei ole siitä, että poikkeaminen sanasanaisuudesta tekstin tulkinnan suuntaan olisi pelkästään huono asia. Näin voi menetellä, jos tekstin sisältö on tulkittu oikein eikä ole vaaraa, että lukijat ymmärtäisivät tekstin väärin.

Raamatunkäännoäorganisaatioiden käyttämissä periaatteissa viitataan usein alkutekstin tulkinnan vaikeuteen. Niiden yleisemmät periaatteet edellyttävät, ettei tekstin tulkinnasta saa seurata alkutekstin merkityksen muuttumista. Hyväksyttävien käännoästen on pystyttävä säilyttämään alkutekstin sisältö. Koska teksti on muinainen, periaatteet edellyttävät, että tekstin merkitys johdetaan käyttämällä akateemisen raamatuntutkimuksen vakiomenetelmiä ja lähteitä.²⁵ *Uuden maailman käännoäsen* periaatteissa ei viitata raamatuntutkimukseen, vaan vedotaan kääntäjien henkilökohtaiseen kykyyn tulkita tekstiä oikein.

Kääntäminen ja opilliset tulkinnat

Raamatun periaatteita koskevassa artikkelissa myös todetaan, että mikäli kääntäjiltä puuttuu henkilökohtainen arvostelukyky, voi tekstin tulkinta värittyä kääntäjien ”opillisten ennakkokäsitysten” takia.²⁶ Oppia ja Raamatun kääntämistä on ylipäättään vaikea erottaa toisistaan.²⁷ Tämä johtuu kahdesta eri syystä. Toisaalta oppi tunnetusti perustuu tavalla tai toisella siihen, mitä Raamatussa sanotaan. Toisaalta Raamatun lukijat odottavat, että heille suunnattu käännös vastaa oikeana pidettyä oppia tai ei ainakaan ole selkeässä ristiriidassa sen kanssa. Kyse on lopulta tasapainosta käännökselle asetetun tarkkuusvaatimuksen ja käännöksen hyväksyttävyyden välillä.²⁸

Käännösperiaatteita koskevassa artikkelissa tarjotaan vain yksi opillista ennakkokäsitystä valaiseva esimerkki. Se liittyy jakeessa Matt. 7:13 käytettyyn käännökseen kreikan substantiivista ἀλώεια, ”tuho”. Artikkelin mukaan muissa raamatunkäännöksissä toisinaan tuhosta käytetty käännös ”helvetti” johtuu ”ehkä” opillisista syistä.²⁹ Tämä arvelu johtuu liikkeen jäsenten omaksumasta käsityksestä, jonka mukana helvettiä ei ole olemassa.³⁰ Helvetti näyttäytyy siksi harhaanjohtavana käännökseenä.³¹ Raamatunsuomennoksissa tuho on tässä kohdassa tavallisesti käännetty sanalla ”kadotus”. Näin on toimittu Mikael Agricolan ajoista saakka. Helvettiä käytetään tietääkseni vain *Uusi testamentti nykysuomeksi* -käännöksessä. Artikkelin tarkoituksena ei luultavimmin ole kohdistaa kritiikkiä juuri tähän suomennokseen, vaan sen kärki kohdistuu siihen, miten sanaa helvetti ylipäättään käytetään.

Suomen oloissa esimerkin helvetistä voisi valita toisinkin. Vuoden 1992 *Kirkkoraamattu* käyttää sanaa helvetti 11 kertaa. Kaikissa näissä tapauksissa sillä käännetään kreikan termiä γέννα. Kyseessä on lainasana, joka on peräi-

sin Hinnomin laaksoa tarkoittavista heprean sanoista גֵּנָה הַנִּיחָ. *Uuden maailman käännöksen* eri laitoksissa kreikan sana on suomennettu johdonmukaisesti sanalla *Gehenna*. Termi on luonnollisesti hankala, koska kyse on harvinaisesta lainasanasta. Sanaa selitetäänkin käännökseen liitetyssä sanastossa. Sanaston mukaan *Gehenna* tarkoittaa ”toista kuolemaa”

19 *Uuden maailman käännös* 2018, 1782. Katso myös Vehmas-Lehto 2002, 27–29. Vehmas-Lehto pitää sanasanaista kääntämistä hyödyllisenä vain, jos tavoitteena on eri kielten välisten erojen havainnollistaminen.

20 *Uuden maailman käännös* 2018, 1785.

21 Vehmas-Lehto 2002, 20.

22 Mason 2001, 29.

23 *Uuden maailman käännös* 2018, 1782.

24 *Uuden maailman käännös* 2018, 1784.

25 UBS Guidelines for Scripture Translation C1 ja C3. Katso myös Sipilä 2012, 558.

26 *Uuden maailman käännös* 2018, 1784.

27 Esimerkkinä kääntämisen ja opin välisestä monimutkaisesta suhteesta ks. Eskola 2021, 146, jossa viitataan erilaisiin opillisiin käsityksiin, joita uusi UT2020-suomennos kirjoittajan mukaan heijastaa.

28 Tätä tasapainovaadetta on lähestytty yleisemmin tarkastelemalla kääntäjälle teoriassa asetettua lojaalisuuden vaatimusta. Toisaalta kääntäjän on pyrittävä kertomaan lukijoilleen juuri se, mitä lähtötekstissä halutaan sanoa (lojaalisuus lähtötekstille ja sen kirjoittajalle). Toisaalta kääntäjän on myös otettava huomioon se, millä tavoin käännöksen lukijat tekstin omista lähtökohdistaan ymmärtävät (lojaalisuus lukijoille). Tarkemmin ks. Nord 1997, 124–128.

29 *Uuden maailman käännös* 2018, 1784.

30 <https://www.jw.org/fi/jehovan-todistajat/useinkysyty%C3%A4/mit%C3%A4-jehovan-todistajat-uskovat/> (luettu 4.12.2020).

31 Helvetin liittymisestä varhaisten kristittyjen näkemyksiin ja niiden taustoista ks. Räisänen 2011, 94–103 ja tätä laajemmin Kuula 2006. Räisänen pitää helvetin vertauskuvallista tulkintaa tai sen olemassaolon selittämistä pois nimenomaan opillisena muutoksena.

ja tällä puolestaan tarkoitetaan ikuista tuhoa.³² Gehennan käyttäminen käännösratkaisuna ja sen selittäminen vertauskuvalliseksi puheeksi konkreettisen paikan sijaan näyttäytyy helposti opillisen näkemyksen varassa tehdyttä tulkinnalta siinä missä helvettikin.

Uuden maailman käännoksen sivuilla opillisiin käsityksiin liittyvät tulkinnat näkyvät laajemmin kuin esimerkki tuhon kääntämisestä antaa ymmärtää. Jehovan todistajien opilliset käsitykset poikkeavat kristinuskon valtauomasta tyypillisesti kahdessa keskeisessä kohdassa. Liike torjuu Kristuksen jumaluuden sekä klassisen kolminaisuusopin. Liikkeen suomenkielisillä verkkosivuilla asia todetaan näin:

Olemme kuitenkin oppineet Raamatusta, että Jeesus ei ole Kaikkivaltias Jumala. Raamatusta ei myöskään löydy perusteita kolminaisuusopille.³³

Vaikka klassinen kolminaisuusoppi on muotoutunut vasta sen jälkeen, kun Uuden testamentin tekstit on kirjoitettu, klassisen kolminaisuusopin katsotaan perustuvan Raamattuun. Tästä seuraa, että monissa raamatunkäännöksissä teksti on laadittu niin, että käänнос ei ole ristiriidassa kolminaisuusopin kanssa. Tämä koskee myös useimpia suomennoksia. *Uuden maailman käännoksen* kohdalla näin ei kuitenkaan ole. Ne kohdat, joissa kolminaisuusopillinen tulkinta olisi implisiittisesti mahdollinen, on käännetty siten, että mahdollisuus tulkita teksti kolminaisuusopin valossa vähenee.

Ainoa Raamatun kohta, jossa viitataan kolmeen persoonaan samanaikaisesti, on osa Matteuksen evankeliumin lopun lähetyksensä.³⁴ *Uuden maailman käännoksen* sanamuoto kuuluu ”Kastakaa heidät Isän, Pojan ja pyhän hengen nimessä” (Matt. 28:19). Isojen kirjainten käyttö paljastaa käännoksen takana olevan opillisen näkemyksen. Isä ja Pojan kohdalla isojen alkukirjainten käyttö on tavallinen rat-

kaisu raamatunkäännöksissä. Sen sijaan pyhän hengen kohdalla käytetäänkin pieniä alkukirjaimia. Liikkeen käsityksen mukaan pyhä henki tarkoittaa ”Jumalan vaikuttavaa voimaa”, ei mitään muuta.³⁵ Ratkaisu käyttää pieniä alkukirjaimia näkyy koko käännoksessä.

Viittauksissa pyhään henkeen *Uuden maailman käänнос* hyödyntää myös suomen kielen sijamuotojärjestelmää. Kuvaava esimerkki löytyy Luukkaan evankeliumin kohdasta, jossa enkeli Gabriel kertoo Marialle, että tämä tulee raskaaksi. *Uuden maailman käännoksen* sanamuoto on ”Pyhää henkeä tulee sinun päällesi” (Luuk. 1:35).³⁶ Partitiivin käyttö selittyy sillä, että henki ymmärretään voimaksi ja osaobjekti sopii kyseiseen näkemykseen huomattavan hyvin. Tässä kohdassa kyseessä on nimenomaan suomentajien tekemä tulkinnallinen ratkaisu. Sanasanaisen käännostavoitteen vastaisesti *Uuden maailman käännoksen* suomentajat ovat muuttaneet sekä kreikankielisen alkutekstin että oman englanninkielisen pohjatekstinsä kieliopillista rakennetta. Näissä molemmissa pyhä henki on lauseen subjekti, mutta suomennoksessa siitä on tehty lauseen objekti.

Jehovan todistajien käsityksen mukaan Jeesus ei ollut Jumala. Näin ollen esimerkiksi Johanneksen evankeliumin alussa kirjoitetaan ”Sana oli jumala” käyttäen tarkoituksella pientä alkukirjainta sanassa ”jumala”. Useimmissa Uuden testamentin käännoksissä puolestaan käytetään isoa alkukirjainta. *Uuden maailman käännoksen* taustalla vaikuttaa ajatus siitä, että Jeesus oli kyllä poikkeuksellinen, jumalallinen, mutta samalla varotaan sekoittamasta Jeesusta Jehovaan, joka on ainut oikea Jumala.

Pienen alkukirjaimen käyttö ei tässäkään tapauksessa ole ainut tapa, jolla tekstiä tulkitaan liikkeen opetuksen mukaisesti. Erityisen kiinnostavia ovat tapaukset, joissa tekstiä on muotoiltu siten, että odotusten vastaisesti sana Jumala ei viittaakaan Jeesukseen. Esimerkiksi

Heprealaiskirjeen alussa on Vanhan testamentin sitaatti, jonka tekstin kirjoittaja liittää Jeesukseen. Sitaatti kuuluu 'Ο θρόνος σου ό θεός εις τόν αιώνα του αιώνας (valtaistuimesi Jumala ikuisuuden ikisuuteen, Ps. 45:7). Vaikuttaa luonnolliselta tulkita kreikkalainen teksti siten, että Jumala, ό θεός, ymmärretään vokatiiviksi ja sellaisena se samaistaa Jumalan ja Jeesuksen.³⁷ Niinpä esimerkiksi vuoden 1992 *Kirkkoraamatussa* lause on muotoiltu: ”Jumala, sinun valtaistuimesi pysyy ajasta aikaan”. Jos opilliset syyt kuitenkin estävät tällaisen tulkinna, on toimittava toisin. *Uuden maailman käännöksessä* sanamuoto on: ”Jumala on sinun valtaistuimesi aina ja ikuisesti”. Tällöin Jumala, ό θεός, ymmärretään lauseen subjektiksi. Näin syntyvä kokonaisuus on poikkeuksellinen. Jumalasta tulee Jeesuksen valtaistuini eikä ole itsestään selvää, mitä tällä voitaisiin tarkoittaa.

Uuden maailman käännöksessä Jeesusta siis vältetään kutsumasta Jumalaksi tai rinnastamasta häntä Jehovaan. Siksi on yllättävää, että Tuomaan kohdatessa ylös nousseen Jeesuksen, Tuomas sanoo suomennoksessa ”Herrani ja Jumalani!” (Joh. 20:28) käyttäen isoa alkukirjainta sanassa Jumala.³⁸ Liikkeen opin valossa tämä täytyy ymmärtää niin, että Tuomas viittaa lausahduksessaan ensin Herranaan Jeesukseen ja sitten Jumalanaan Jehovaan. Suomennoksen sanamuoto on kuitenkin altis kristologiselle tulkinnalle, jossa Herra ja Jumala kumpikin viittaavat Jeesukseen. Esimerkki osoittaa sananaisien kääntämisen haasteet. Käännöksen merkitys ei paljastu lukijalle selkeästi, vaan tämän täytyy tietää, miten teksti on tarkoitus ymmärtää.

JUMALAN ERISNIMI JEHOVA

Käännösperiaatteita käsittelevän artikkelin loppupuolella päästään *Uuden maailman käännöksen* näkyvimpään seikkaan. Artikkelissa mainitaan, miten ”lukuisat raamatunkäännök-

set ovat nykyään ottaneet vapauden jättää käännöksistään pois Jumalan nimi Jehova”.³⁹ On tietysti itsestään selvää, että Jehovan todistajien raamatunkäännöksessä tämä nimi kuitenkin esiintyy.⁴⁰ Ilmaus ”ottaneet vapauden” antaa ymmärtää, että muut raamatunkääntäjät tietävät asian oikean laidan, mutta ovat tietoisesti ohittaneet sen.

Jumalan erisnimi on niin tärkeä asia, että sen käyttöä perustellaan yhteensä 10 sivun liitteellä (s. 1795–1805). Vanhan testamentin teksteissä asia on luonnollisesti selkeä. Jumalalla on erisnimi, tästä ei ole epäilystäkään. *Uuden maailman käännöksen* liitteessä selitetään, että nimen muotoa Jehova käytetään historiallisista syistä. Varmuutta nimen oikeasta ääntämyksestä ei liitteen perustelujen mukaan ole: ”Emme

32 Uuden maailman käännös 2018, 1760.

33 <https://www.jw.org/fi/jehovan-todistajat/useinkysytty%C3%A4/mit%C3%A4-jehovan-todistajat-uskovat/> (luettu 4.12.2020).

34 Kuuluisa, luultavimmin areiolaisuuden vaikutuksesta tehty lisäys 1. Johanneksen kirjeeseen sisältää viittauksen Isään, Sanaan ja Pyhään Henkeen (1. Joh. 5:7–8), mutta tämä on siis varsin myöhäinen lisäys kirjeen tekstiin, ks. esimerkiksi Omanson 2006, 512–513.

35 Katso <https://www.jw.org/fi/raamatun-opetukset/kysymyksiä/mik%C3%A4-on-pyh%C3%A4-henki/> (luettu 4.12.2020)

36 Jakeen sanamuotoa ei muutettu tarkistuksen yhteydessä ja se perustuu englanninnoksen sanamuotoon ”Holy spirit will come upon you”.

37 Weiß 1991, 165–166; Ellingworth 1993, 123. Ellingworth mainitsee myös jakeet Joh. 1:1, 20:28 selvimpinä esimerkkeinä Jeesuksen jumaluudesta.

38 Lähtökohtana on vuoden 1970 englanninnos ”My Lord and my God!”, eikä suomennoksissa ole poikettu englanninnoksen isojen kirjainten käytöstä.

39 Uuden maailman käännös 2018, 1785.

40 Artikkelin sivuuttaa vuoden 1992 *Kirkkoraamatussa* esiintyvän Jumalan erisnimen ”Jahve”, mutta kertoo, että vuoden 1642 suomennoksen eräissä alaviitteissä esiintyy nimi ”Jehovah”.

yksinkertaisesti tiedä, miten Jumalan muinaiset palvelijat lausuiivat tuon nimen hepreaksi”.⁴¹ Meillä Suomessa muoto ”Jehova” on vakiintunut nimenomaan Jehovan todistajien käyttöön.

Vanhassa testamentissa Jumalan erisnimen merkitys selitetään vain kerran. Jakeen 2. Moos. 3:14 mukaan Jumala sanoo itsestään יהוה יהוה אשר אלהים (olen, joka olen). *Uuden maailman käännöksessä* tämä on ilmaistu sanoin ”Minusta tulee se, miksi päätän tulla”. Tämä perustuu englanninkieliseen lähtötekstiin ”I Will Become What I Choose to Become”. Käännöksen takana on tietty tulkinta sekä hepreankielisestä tekstistä että itse erisnimen merkityksestä ja se poikkeaa esimerkiksi siitä, miten vuoden 1992 *Kirkkoramatussa* on toimittu. Siinä teksti on käännetty käyttäen olla-verbiä ja mukaan liitetyssä alaviitteessä nimen selitetään perustuvan olla-verbiin.

Tarkistetun käännöksen liitteenä olevassa laajassa Jumalan erisnimeä ja sen käyttöä koskevassa osuudessa kerrotaan, että nimen takana on verbi יהוה, ”tulla (joksikin)”. Liitteen mukaan nimi on tulla-verbin kausatiivimuoto.⁴² Kausatiivilla tarkoitetaan sellaista toimintaa, joka kohdistuu johonkin toiseen kuin puhujaan itseensä ja saa aikaan muutoksen tuossa toisessa. Jehova on siksi selityksen mukaan Luoja, joka toteuttaa jatkuvasti ”tahtonsa ja tarkoituksensa”.

Tarkistettu käännös perustuu heprealaisen tekstin tulkintaan, jossa otetaan huomioon edellä kuvattu erisnimen tulkintatapa. Tämän vuoksi olla-verbin sijasta käännöksessä on tulla-verbi. Edellisessä, vuoden 2008 *Uuden maailman käännöksen* suomennoksessa jae kuului kuitenkin toisin: ”Minä osoittaudun, miksi osoittaudun”. Tämä puolestaan perustui englanninnokseen ”I shall prove to be what I shall prove to be”. On hyvin kiinnostavaa, että näin keskeisen asian tulkintaa muutetaan.

Vanhassa testamentissa Jumalan erisnimen käyttö on ymmärrettävää. Tilanne on toinen,

kun siirrytään Uuteen testamenttiin. Kreikan-kielisessä tekstissä ei esiinny heprealaista nimeä, vaan sen tilalla käytetään sanaa *herra*, κύριος. *Uuden maailman käännöksessä* nimi Jehova esiintyy myös Uudessa testamentissa, yhteensä 237 kertaa.⁴³ Koska Uuden testamentin kreikan-kielisissä teksteissä Jumalalla ei ole erisnimeä, sen käyttö pitää perustella. Perustelun lähtökohdaksi on otettu Uuden testamentin tekstihistoria. Käytössämme ei enää ole alkuperäisiä käsikirjoituksia vaan niiden kopioiden kopioita. *Uuden maailman käännöksen* liitteen mukaan Uuden testamentin tekstien varhaiset kopioijat vaihtoivat nimen יהוה sanaksi κύριος tai kopioivat sellaisia käsikirjoituksia, joissa nimeä ei käytetty. Tästä syystä Jumalan erisnimi hävisi vähitellen Uuden testamentin käsikirjoituksista.⁴⁴

Väite Jumalan nimen häviämisestä on niin keskeinen, että se pitää perustella. Aluksi perusteena käytetään sitä, että erisnimi on käytössä Vanhan testamentin hepreankielisissä teksteissä. Sitten viitataan varhaisiin Septuagintan käsikirjoituksiin. Perustelun mukaan niissä esiintyi Jumalan erisnimi, vieläpä hepreankielisessä muodossa. Tämän osoittamiseksi mukaan on otettu kuva käsikirjoituksesta P.Fouad 266.⁴⁵ Kuvassa näkyvät jakeet Deut. 18:15–16 ja tekstissä oleva heprealaisella neliökirjoituksella kirjoitettu nimi יהוה on korostettu.

Edelleen artikkelissa päätellään, että Jeesus olisi itse käyttänyt Jumalan erisnimeä, sanoohan hän Johanneksen evankeliumissa rukoillessaan Jumalaa muun muassa: ”Minä olen opettanut heidät tuntemaan sinun nimesi” (Joh. 17:26). Tämän argumentin käyttövoima perustuu oletukseen, että Johanneksen evankeliumi sisältää historiallisen Jeesuksen sanat sellaisena kuin hän ne sanoi.

Jeesuksen omista sanoista ei vielä seuraa, että Uuden testamentin sivuilla olisi käytetty Jumalan erisnimeä, joten artikkelissa käytetään myös loogista argumenttia:

koska Kreikkalaiset kirjoitukset kirjoitettiin Jumalan hengen ohjauksessa pyhien Heprealaisen kirjoitusten jatkoksi, tuntuisi epä johdonmukaiselta, jos nimi Jehova yhtäkkiä häviäisi tekstistä.⁴⁶

Perustelu sivuuttaa sen tosiasian, että nimeä ei esiinny yhdessäkään tuntemassamme Uuden testamentin käsikirjoituksessa. Lisäargumentina väitetään, että Uudessa testamentissa käytetyissä nimissä kuten Jeesus ja hepreankielisissä sanoissa kuten *halleluja* esiintyy Jumalan nimi lyhennettynä. Artikkelissa myös huomautetaan, että Toseftassa eli Mišnan varhaisessa juutalaisessa liitteessä todetaan, että Jumalan erisnimi esiintyi evankeliumeissa ja juutalaiskristillisissä teksteissä.⁴⁷

Lopuksi artikkelissa vielä vedotaan tutkijoiden ja raamatunkääntäjien auktoriteettiin. Liitteen mukaan ”jotkut raamatunoppineet myöntävät, että hepreankielinen erisnimi esiintyi todennäköisesti Uudessa testamentissa olevissa Vanhan testamentin sitaateissa.”⁴⁸ Mahdollisuudesta tai todennäköisyydestä otetaan kaikki irti. Koska se on mahdollista, se myös tapahtui. Kyse ei ole myöskään pelkistä Vanhan testamentin sitaateista, vaan nimi esiintyi artikkelin mukaan muuallakin. Raamatunkääntäjien auktoriteettiin vetoaminen tarkoittaa sitä, että on olemassa Uuden testamentin käännöksiä, joissa joko suoraan tekstissä tai ainakin alaviitteissä Jumalan erisnimi esiintyy jossain muodossa.⁴⁹

Jehovan todistajien käyttämä kumulatiivinen argumentti on esitettyssä muodossaan

omaksuttu Brown-Driver-Briggs sanakirjasta, jonka mukaan ”Many recent scholars explain הַיְהוָה as Hiph. of הוּדַה (= הוּדַה)”, s.v. יהוה 2. Sana-kirjan selityksessä oletetaan, että nimi oli alun perin Jahve, ei Jehova. Jälkimmäiseen muotoon hif’iliin perustuva etymologia ei sovi yhtä hyvin kuin nimeen Jahve. Nimen etymologias-ta ja merkityksestä on esitetty erilaisia teorioita, eikä keskustelussa ole päädytty lopulliseen tulokseen; ks. erityisesti van der Toorn 1999, 913–919.

43 *Uuden maailman käännös* 2018, 1800.

44 *Uuden maailman käännös* 2018, 1800–1801.

45 Tämä käsikirjoitus ajoitetaan tavallisesti noin vuoteen 50 eKr. ja se on yksi varhaisimpia tunnettuja Septuagintan käsikirjoituksia; ks. Offizielles Verzeichnis der Rahlfs-Sigeln nro 848 (2012, 13). Käsikirjoitus sisältää osia 5. Mooseksen kirjasta ja siinä Jumalan erisnimi on kirjoitettu käyttäen heprealaisia aakkosia.

46 *Uuden maailman käännös* 2018, 1801.

47 Kyse on Toseftan traktaatista Šabbat. Kohdan 13:5 mukaan evankeliumit ja *minien* kirjat sisältävät Jumalan erisnimen; englanninos, katso Neusner 2002, 405. Testi kuuluu (www.sefaria.org) הגליונים וספרי מינים אין מצילין אותן מפני הדלקיה אלא נשרפין במקומן הן ואיכרותיהן (evankeliumeja ja *minien* kirjoja ei säästetä polttamiselta, ne poltetaan kokonaan paikalleen, ne ja niiden sisältämät muistot). Termillä *min* viitataan harhaoppiseen juutalaiseen ja ”muistot” viittaavat hepreankieliseen Jumalan erisnimeen יהוה.

48 Liite viittaa *Anchor Bible Dictionary* -hakuteoksen artikkeliin ”Tetragrammaton in the New Testament”. Artikkelissa Howard esittelee kaksi perustetta ajatukselle siitä, että Jumalan nimi esiintyisi VT:n sitaateissa Uudessa testamentissa. Ensinnäkin UT:n kirjoittajat saattoivat käyttää sellaisia Septuagintan käsikirjoituksia, joissa nimi esiintyi joko heprealaisin tai kreikkalaisin kirjaimin kirjoitettuna. Siksi he olisivat voineet itsekin käyttää sitä. Toisekseen Septuagintan käsikirjoituksia myöhemmin kopioitaessa heprealainen nimi korvattiin joko lyhenteellä KC tai ΘC, koska heprealaisen sanan merkitystä ei enää tunnettu, ja on mahdollista, että tapa levisi sitten myös UT:n käsikirjoituksiin. Emme kuitenkaan tunne yhtään Uuden testamentin käsikirjoitusta, jossa Jumalan nimi esiintyisi heprealaisin kirjaimin.

49 *Uuden maailman käännös* 2018, 1804.

41 *Uuden maailman käännös* 2018, 1798.

42 *Uuden maailman käännös* 2018, 1799. Näyttää siltä, että selityksessä nojaututaan teoriaan, jonka mukaan erisnimen takana on tulla-verbin יהוה hif’il, koska hepreassa hif’il on usein juuri kausatiivi. Tämä teoria on mahdollisesti

heikko eikä sen avulla voi aukottomasti perustella sitä, että nimeä käytetään Uuden testamentin käännöksessä. Jehovan nimen käyttöä perustelevaan kumulatiiviseen argumenttiin tukeutuminen johtuu siitä, ettei mikään argumentin yksittäinen osa sellaisenaan ole riittävä. Koska suoraa evidenssiä nimen Jehova käytöstä ei ole, sen käytön selittäminen käännöksissä on väistämättä hankalaa.

Kääntäjien oman teologisen ajattelun vaikutus raamatunkäännöksiin näkyy selkeästi. Vaikka yleisenä käännösperiaatteena olisi arvovapaa käännös, kääntäjien ja heidän taustayhteisöjensä tulkinnat ja opilliset näkemykset vaikuttavat aina vääjäämättä siihen, kuinka teksti ymmärretään ja muotoillaan. Jumalan erisnimen käyttö *Uuden maailman käännöksessä* on vain yksi esimerkki tästä. Erityisesti Uuden testamentin käännöksessä Jehovan nimen käyttäminen kuitenkin vaatii tulkintaa: toisinaan kreikan κύριος viittaa Jehovaan ja toisinaan Jeesukseen, joka hänkin on κύριος.⁵⁰ Tätä hankaluutta ei kuitenkaan tule liioitella. Valtaosassa kohdista, joissa kreikankielinen sana κύριος esiintyy, viittaus Jumalaan tai Jeesukseen on selvä.

Luukkaan evankeliumissa κύριος esiintyy yhteensä 104 kertaa. Niistä 33 kertaa sana viittaa Jumalaan, 41 kertaa Jeesukseen ja 22 kertaa johonkin muuhun henkilöön. Lopuissa 8 kohdassa voidaan ainakin kysyä, onko viittaussuhde selvä. Silloin kun teksti viittaa tai voi viitata Jumalaan, Uuden maailman käännös käyttää kahta poikkeusta lukuun ottamatta Jehovaha. Luukkaan evankeliumin jakeessa 10:2 ilmaus κύριος τοῦ θερισμοῦ (sadonkorjuun herra) voisi viitata isäntään, jonka pelloilta satoa korjataan, mutta metaforista viittausta Jumalaan tai Jeesukseen ei voi suoralta kädeltä torjua. Tulkintaongelma on kierretty käyttämällä suomennosta ”sadonkorjuun Herra” ja siinä isoa H-kirjainta. Tämä saattaa olla kieleen pe-

rustuva ratkaisu, koska ilmaus ”sadonkorjuun Jehova” ei olisi mahdollinen. Sanasanaisuuteen pyrkivä käännösperiaate puolestaan estää käyttämästä muotoilua, jossa Jumala tai Jehova voitaisiin sujuvasti saada mukaan lauseeseen. Saman tapainen on myös Luukkaan evankeliumin jae 10:21, jossa ilmaus πάτερ, κύριε τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς (isä, taivaan ja maan herra) on käännetty käyttäen isoa alkukirjainta sekä puhuttelussa Isä että puhuttelussa Herra.

TARKISTETUN KÄÄNNÖKSEN KIELI

Käännösperiaatteita käsittelevän artikkelin lisäksi vuoden 2018 *Uuden maailman käännöksen* liitteenä on myös artikkeli ”Tarkistetun laitoksen erityispiirteitä”. Tämä artikkeli esittelee ennen muuta tarkistuksen kielellisiä tavoitteita. Kielellisiin tavoitteisiin viitataan jo käännöksen esipuheessa. Esipuheen mukaan tarkistuksen tavoitteena on luoda Raamatusta selkeä ja helpolukuinen käännös.⁵¹ Selkeyden ja helpolukuisuuden takia on käytettävä ymmärrettävää nykykieltä. Raamatun käännöksissä on aina pyritty siihen, että lukijat voivat myös ymmärtää käännöstä.⁵² Tarkistuksen kielellinen lähtökohta liittyy ensisijaisesti Atlantin takana tapahtuneeseen englannin kielen muutokseen. Muutos viimeisten vuosikymmenten aikana on ollut niin merkittävä, että vanhan käännöksen kielen tarkistaminen on tullut ajankohtaiseksi, jotta ”teksti koskettaisi nykylukijan sydäntä”.⁵³

Kielellisiä tavoitteita käsittelevästä artikkelista voi päätellä, ettei käännöksen kielellinen tarkistaminen ole ollut aivan yksinkertainen asia. Artikkelin painottaa, että tehdyt muutokset ovat ”tarkoin harkittuja” eikä niitä tehtäessä ole luovuttu ensimmäisen englanninnoksen kääntäjien ”erinomaisesta” työstä.⁵⁴ Tämä kertoo siitä, miten *Uuden maailman käännös* halutaan nähdä liikkeen parissa. Ensimmäinen englanninnos on eräänlainen peruskäännös ja myöhemmät laitokset ovat sen tarkistettuja

versiota. Näin luodaan jatkuvuutta. Vaikka eri laitokset poikkeavat toisistaan, kyse on kuitenkin samasta käännöksestä. Vaikka käännoksen kieltä tarkistetaan, on sen teksti silti käyttökelpoinen.

Kielen tarkistamisen seurauksia voidaan lähestyä esimerkiksi vertaamalla Haggain kirjan suomennosta tarkistetussa vuoden 2018 ja 2008 *Uuden maailman käänöksessä*. Kirja sisältää useita kohtia, joissa sanamuotoa on muutettu aiempaa luontevammaksi ja helpotajuisemmaksi. Eräs selkeä esimerkki tällaisesta muutoksesta löytyy jakeesta 1:5, jossa vanhemman suomennoksen outo ”kohdistakaa sydämenne teihinne” ei vastaa heprealaisessa tekstissä käytettyä idiomia **שִׁמוּ לִבְכֶם עַל דְּרֹכֵיכֶם** (asettakaa sydämenne teille) eikä edes pohjatekstinä käytettyä englanninnosta, jonka sanamuoto oli ”Set YOUR heart upon YOUR ways”.⁵⁵ Jae on nyt muodossa ”miettikää tarkoin tilannettanne”. Saman tapainen kohta on myös jakeessa 2:7, jossa vanhempi sanamuoto oli ”kaikkien kansakuntien haluttujen täytyy tulla”. Vanhemman suomennoksen pohjateksti kuului ”the desirable things of all nations must come in”, jota suomennos muistuttaa, mutta ei vastaa. Tarkistuksen yhteydessä tämä muuttui muotoon ”kaikkien kansojen aarteet tulevat temppeleihin”. Jos käänöksessä olisi haluttu käyttää luontevaa suomea, olisi sanamuotoa pitänyt muokata enemmän ja kirjoittaa esimerkiksi ”kaikki kansat tuovat aarteensa temppeleihin” tai kuten vuoden 1992 *Kirkkoraamatussa* lukee: ”niiden [= kansat] aarteet tuodaan tänne” [= temppeleihin].

Näistä esimerkeistä huolimatta käänнос on yleisilmeeltään sanasanainen. Kuten jo käänносperiaatteita koskevassa osuudessa kävi ilmi, sanasanaisuus *Uuden maailman käänöksessä* on seurausta muodollisesta käänносmenetelmästä. Sanasanaisuus ei rajoitu vain käänноksen englanninkieliseen versioon, vaan

koskee myös suomennosta. Sanasanaisuuden vuoksi suomenkielinen teksti heijastaa vahvasti englanninkielistä pohjatekstiään. Esimerkiksi Johanneksen evankeliumin jae 1:3 kuuluu nyt ”Kaikki tuli olemassaoloon hänen välityksellä, eikä mikään tullut olemassaoloon ilman häntä”. Käänноstä on muokattu, mutta suomen kielen kannalta ehkä erikoisinta ilmausta ”tulla olemassaoloon” ei ole korvattu luontevammalla vastineella. Suomennoksen taustalla vaikuttaa englanninkielinen ilmaus ”came into existence”. Kreikankielinen katkelma πάντα δι’ αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν (kaikki hänen kauttaan tuli ja ilman häntä tuli ei yksikään) on hankalasti suomennettavissa, jos γίνομαι-verbiä ei voida kääntää muilla kuin ”sananmukaisilla” olla- ja tulla-verbeillä. Verbi on todellisuudessa merkitykseltään väljä ja sisältää lukuisia nyansseja liittyen olemiseen ja sen tapaan.⁵⁶ Suomen kielessä on hyviä käänносvastineita sanalle γίνομαι, kuten verbit ”luoda”, ”syntyä” ja ”tehdä”. Jos kääntäjät olisivat

50 Katso myös Gertoux 2012, 117–121. Gertoux on itse sitä mieltä, että alun perin UT:n tekstit sisälsivät hepreankielisen nimen, mutta se hävisi käytöstä ennen vuotta 125 jKr. Ajankohta on valittu varhaisimman säilyneen käsikirjoituksen ajoituksen perusteella.

51 *Uuden maailman käänнос* 2018, 39.

52 Barnwell 2020, 54–55. Barnwell korostaa sekä uskollisuutta tekstien alkuperäiselle historialliselle tilanteelle että käänноksen viestinnällistä tehokkuutta: lukijan on kyettävä mahdollisimman hyvin ymmärtämään, mitä muinainen kirjoittaja halusi sanoa.

53 *Uuden maailman käänнос* 2018, 1786.

54 *Uuden maailman käänнос* 2018, 1789.

55 Englanninnoksen erikoinen kapiteelikirjainten käyttö johtuu tarpeesta erottaa yksikön ja monikon 2. persoonan muodot toisistaan. Kapiteelit tarkoittavat monikkoa.

56 Danker 2000 s.v. γίνομαι.

päätyneet käyttämään mitä tahansa näistä vaihtoehdoista, suomenkielinen jae olisi huomattavasti helpompi ymmärtää.

Vaikka sekä englanninkielinen käännös että sen perusteella syntynyt suomennos on laadittu sananasaisesti, kääntäjät ovat selvittäneet käännöksissä käytettyjä ilmauksia. Artikkelin mukaan selvittämisellä tarkoitetaan erityisesti hankalista lainasanoista ja termeistä luopumista. Varhaisemmassa *Uuden maailman käännöksen* suomennoksessa oli käytetty lainasanoja kuten *šeol* tai *haades*. Nyt näiden sanojen tilalla on *hauta*. Muutoksen takana ei ole pelkästään kielellinen syy. Artikkelin mukaan heprean ja kreikan termit tarkoittavat ”ihmiskunnan kuvaannollista hautaa”.⁵⁷ Tulokinta vaikuttaa yritykseltä ratkaista muinaiseen maailmankuvaan sisältyvä haaste. Muinaisen käsityksen mukaan maan pinnan alapuolella oli alamaailma. Osana tätä alamaailmaa sijaitsee paikka, johon kuolleet päätyvät. Tästä käytetään hepreassa termiä שְׁאוֹל, *šeol*.⁵⁸ Sana esiintyy Vanhassa testamentissa 65 kertaa. Vuoden 1992 *Kirkkoraamattu* käyttää tästä ylätuonesta käännöstä ”tuonela”.⁵⁹ Tarkistetussa *Uuden maailman käännöksessä* esiintyvä sana ”hauta” ei ole lukijalle välittömästi ymmärrettävä, minkä vuoksi käännöksessä hauta selitetään tilaksi tai paikaksi, ”jossa kaikki tietoisuus ja toiminta lakkaa”.⁶⁰ Kääntäjien tavoitteena oli tehdä selkeä ja helppolukuinen käännös Raamatusta, mutta tässä kohtaa ei ole täysin onnistuttu. Sanat vaativat selittämistä, koska ne voi tahattomasti ymmärtää väärin. Perimmäisenä syynä näin epäselvään kielenkäyttöön on tässäkin tapauksessa sananasaisuuden tavoittelu.

Vaikka tavoitteena on ollut tuottaa käännöksessä ymmärrettävää nykykieltä, kömpelöiden tai kohdekielelle vieraiden rakenteiden täydellinen välttäminen ei ole onnistunut. Valaisevan esimerkin selkeyden ja helppolukuisuuden haasteista tarjoaa termi ”vanhurskaus”.

Termiin sisältyy suuri teologinen lataus, mutta se ei ole suomen kielessä semanttisesti läpinäkyvä, vaan monitulkintainen.⁶¹ Vanhemmassa vuoden 2008 laitoksessa sana vanhurskaus esiintyy kuitenkin usein. Käännöksen tarkistamisen yhteydessä alkukielten vastaavia sanoja on päädytty kääntämään käyttäen montaa eri ilmausta. Näitä ovat esimerkiksi ”oikein toimiva”, ”oikeamielinen” ja ”oikeudenmukainen”.⁶² Haasteellisesta termistä ei kuitenkaan ole luovuttu, vaan se esiintyy alaviitteiden selityksissä ja käännöksen mukaan liitetyssä Raamatun sanastossa.⁶³

Pyrkimys ymmärrettävän nykykielen käyttöön on ollut luultavasti tarkistustyön kaikkein haasteellisin osa. Jo edellä käytetyt esimerkit ja niiden arviointi osoittavat, ettei *Uuden maailman käännös* edusta kaikilta osin yleiskielistä suomea, vaan sen lehdillä lukija törmää pikemminkin käännöskieleen. Tarkistuksen myötä käännöskielisyyttä on vähennetty, mutta sitä ei ole kyetty poistamaan. Siksi tarkistuksen tavoite selkeydestä ja helppolukuisuudesta näyttäytyy ideaalina, johon ei ole yrityksestä huolimatta päästy. Asiassa on myös toinen puoli. Edellisessä suomennoksen laitoksessa käytettiin Jehovan todistajille ominaisia termejä, kuten ”asiainjärjestelmä”. Nyt osa niistä on jätetty pois. Luulisin, että samalla kuitenkin menetetään jotain. Jehovan todistajat kuten muutkin uskonnolliset ryhmät käyttävät kieltä osana identiteetin rakentamista.⁶⁴ Jos omaleimaisesta sanastosta luovutaan yleiskielen hyväksi, osa identiteetin rakennuspalikoista menetetään.

Verbien aspekti ja sukupuolisidonnaiset termit

Kielellinen tarkistaminen ulottuu sanaston lisäksi myös eräisiin fraaseihin. Vuoden 2008 *Uuden maailman käännöksessä* heprean verbimuotoja oli käännetty yllättävällä tavalla. Kyse oli tarkemmin sanottuna heprean qatalin

(perfekti) ja yiqtolin (imperfekti) kääntämistä. Sananasaisuuden takia oli pidetty tärkeänä, että verbimuotojen ilmaisema aspekti näkyy käännöksessä. Yiqtol ymmärrettiin imperfektisen aspektin kantajaksi, ja siksi verbin ohien lisättiin sanoja, kuten modaaliset apuverbit *ryhtyä* ja *jatkaa*. Vastaavasti qatal-muodon kohdalla käytettiin esimerkiksi sanoja *varmasti* tai *todella* kuvaamaan perfektiivistä aspektia.⁶⁵ Tarkistetun laitoksen artikkelissa selitetään, että näistä lisäsanoista on luovuttu silloin, kun lisäsanan käyttö ei ole tarpeen alkuperäisen merkityksen kannalta.⁶⁶ Tämän periaatteen merkitystä ei kuitenkaan sovi liioitella, koska edellisessäkin käännöksessä aspektia ei aina ilmaistu lisäsanojen avulla. Esimerkiksi Haggain kirjassa verbimuodon aikamuotoon liittyvä aspekti oli pyritty ilmaisemaan vain kolmesti (2:7, 12 ja 22). Tarkistuksen myötä näissä jakeissa käytetyt apusanat on poistettu.

Englannin kielen kehitys näkyy erityisesti pyrkimyksessä välittää ”sukupuoleen viittaavien sanojen oikea merkitys” (s. 1788). Artikkelin viittaa esimerkkinä siihen, miten hepreassa maskuliininen sana *poika*, בן, voi viitata myös löyhempään siteeseen kuin lähisukulaisuuteen eikä tällöin toimijoiden maskuliinisuudella ole erityistä merkitystä. Maskuliinisuus on kuitenkin syytä säilyttää puhuttaessa enkeleistä ja demoneista tai Jumalasta ja Kristuksesta. Artikkelin englanninkielinen pohjateksti näkyy artikkelin lauseessa ”[H]eistä (= enkeleistä ja demoneista) ei ole syytä käyttää joidenkin nykykäännösten tapaan sukupuolineutraaleja ilmauksia”.⁶⁷ Tämä tuntuu suomen kielen kannalta oudolta, koska meillä ei ole kieliopillista sukua. Miten suomessa puhuttaisiin enkeleistä ja demoneista selkeästi vain maskuliineina? Enemminkin lukija olisi odottanut, että kääntäjät olisivat pohtineet esimerkiksi Paavalin käyttämän puhuttelun ”veljet” sukupuolisidonnaisuutta ja siitä, tulisiko ilmaus laventaa

koskemaan myös sisaria. *Uuden maailman käännöksessä* ei ole menetelty näin.⁶⁸

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Vuonna 2018 julkaistu *Uuden maailman käännöksen* tarkistettu suomennos on suunniteltu Jehovan todistajien käyttöön ja sellaisena se varmasti toimiikin. Tässä suhteessa käännöstä voi pitää onnistuneena. Käännös käyttää Jumalasta erisnimeä Jehova, minkä vuoksi sen käyttö rajoittuu vain Jehovan todistajien omien kannattajien pariin.

57 Uuden maailman käännös 2018, 1787.

58 Hess (2007, 265–266) pitää termiä laveana viittauksena maan alapuolella olevaan paikkaan, johon kuolleet, sekä hyvät että pahat, päätyvät.

59 Ymmärtääkseni tästä on vain kolme poikkeusta. Jakeessa Deut. 32:22 sanotaan Jumalan vihan liekin ulottuvan aina alimpaan *šeoliin*. Tämä on käännetty sanoilla ”sen liekki yltää syvyyksiin saakka”. Jakeessa Jes. 5:14 käytetään poikkeuksellista arkaismia ”tuoni”. Kolmas jae on San. I. 1:12, jossa heprean sanalle שׂוּלַיִם ei ole näkyvää vastinetta. Tuonela-sanana käytöstä Raamatun suomennoksissa, ks. Mielikäinen 2021, 122.

60 Uuden maailman käännös 2018, 1760–1761.

61 Palola 2012, 563. Termin historiasta katso Mielikäinen 2021, 120

62 Hartuksen tutkimuksen mukaan tämän tapaiset vaihtoehdot toimivat nykysuomessa hyvin ja välittävät alkukielisten termien merkitykset pääasiassa oikein. Hartus kuitenkin huomauttaa, että mikäli alkukielen termistä käytetään useaa käännöstä, on vaarana yksinkertaistaa tekstien sisältämiä monimutkaisia teologisia ajatuksia; Hartus 2020, 108–109.

63 Katso Uuden maailman käännös 2018, 1779.

64 Katso esim. Wardhaugh 1998, 116–121.

65 Heprean verbien aspekteista tarkemmin Aspinen 2011 § 62.2.

66 Uuden maailman käännös 2018, 1788.

67 Uuden maailman käännös 2018, 1788.

68 Sukupuolisidonnaisten ilmaisujen kääntämisestä yleisemmin katso Lehtipuu 2021, 149–150.

Edellä rajasin käsittelyni koskemaan tarkistetun käännöksen periaatteita ja kieltä. Valitsemani näkökulma on perusteltu, koska sen avulla paljastuu olennaisia asioita sekä itse käännöksestä että käännöstä ohjaavista periaatteista. Kokemus osoittaa, että periaatteista on huomattavasti helpompi puhua teorian tasolla kuin soveltaa niitä käytäntöön. Tämä pätee myös tarkistettuun *Uuden maailman käännökseen*. Suurin haaste liittyy siihen, miten hyviä ja suositeltavia periaatteita tulisi soveltaa. Selkeyden ja ymmärrettävyyden ihanteet jäävät helposti muiden, mahdollisesti tärkeämmiltä tuntuvien periaatteiden jalkoihin. *Uuden maailman käännöksen* kohdalla sanasanaisuuteen pyrkiminen niin englanninkielisessä pohjatekstissä kuin sen suomennoksessakin hallitsee käännöstyössä tehtyjä ratkaisuja. Lopputulos on tästä syystä käännöskielinen eikä vastaa sitä, mitä tavallisesti odotetaan selkeältä ja helppoluokuiselta tekstiltä.

Uuden maailman käännökselle asetettu korkea tarkkuusvaatimus on johtanut kääntäjät vaikeuksiin. Tarkkuuteen on ajateltu päästävän sanasanaisella käännösmenetelmällä. Tällöin sujuvan kielen ja Raamatun sisällön välinen tasapaino horjuu ja tekstin muotoilusta tulee ongelma. *Uuden maailman käännöksessä* ongelma on ratkaistu luottamalla kääntäjien henkilökohtaiseen kykyyn tulkita ja kääntää oikein. Esimerkit osoittavat, ettei näin ole saatu kaikilta osin tyydyttävää tekstiä. Periaatteiden sisältämä jännite näkyy käännöksen tekstissä: käännöskielisyyden lisäksi *Uuden maailman käännös* sisältää ainesta, joka näyttää liikkeen ulkopuolisen silmin opilliselta tulkinnalta. Liikkeen omien käännösperiaatteiden mukaan opillinen tulkinta ei ole kuitenkaan käännöstyössä sallittua.

Täysin opillisista tulkinnoista vapaata raamatunkäännöstä tuskin on olemassa eivätkä kaikki lukijat sellaista haluakaan. Raamatun-

käännöksiin vaikuttavat sekä käännösperinne että opilliset ratkaisut, kuten kristologia ja kolminaisuusoppi. Niiden käyttö Raamatua tulkittaessa ja käännettäessä on pikemminkin itsestäänselvyys kuin haaste. Tämän huomaa erityisen selvästi, jos tekijöiden opilliset käsitykset eivät seuraa kristinuskon valtavirtaa. Esimerkiksi näkemykset kolminaisuusopista heijastuvat merkittävästi raamatunkääntämiseen, käännösten sanavalintoihin ja niiden muotoiluihin.

Ei ole tavatonta, että raamatunkäännöksen laatimisessa käytetyt periaatteet esitetään käännöksen laadun tai erinomaisuuden takuuna. Periaatteet esitetään tällöin helposti sellaisessa muodossa, että ne vaikuttavat enemmän uuden käännöksen markkinointiviestinnältä kuin käännöstyössä käytetyiltä periaatteilta. Tätä mielikuvaa vahvistaa se, että periaatteiden käytäntöön soveltaminen on raamatunkäännöstyössä haasteellista eikä periaatteita aina käytännössä seurata.

Ilmeisesti vuoden 2018 *Uuden maailman käännöksen* tarkistustyöhön osallistuneet henkilöt arvelivat omien lukijoidensa odottavan sanasanaista Raamatun käännöstä, joka vastaa liikkeen parissa hyväksyttyä Raamatun tulkintaa. Tarkistettu käännös ei aina ole sanasanainen ja poikkeaa siten edellisestä *Uuden maailman käännöksen* laitoksesta monin tavoin. Periaatteita koskevien artikkeleiden pyrkimyksenä on ehkä ollut tarve vakuuttaa liikkeen omat lukijat siitä, että tarkistettu laitos on hyvä ja käyttökelpoinen käännös.

TT Seppo Sipilä (seppo.sipila@piplia.fi) on raamatunkäännöstyön johtava asiantuntija. Hän on ohjannut erilaisia raamatunkäännöshankkeita yli 20 vuoden ajan eri puolilla Eurooppaa, Aasiaa ja Afrikkaa. Työnsä ohessa hän pohtii eri raamatunkäännöksissä käytettyjä menetelmiä ja käännöstapoja.

LÄHTEET

- Biblia Hebraica Stuttgartensia* (1997). Toim. K. Elliger & W. Rudolph. 5. painos. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Novum Testamentum Graece* (2012). Laatineet Eberhard & Erwin Nestle. Toim. Barbara & Kurt Aland ym. 28. painos. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Raamattu. Uuden maailman käännös: Viitelaitos* (2008). New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York.
- Raamattu. Uuden maailman käännös* (2018). New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York.
- Raamattu* (1992). Suomen evankelis-luterilaisen kirkon kirkolliskokouksen vuonna 1992 käyttöön ottama suomennos. Helsinki: Suomen Pipliaseura.
- Raamatun kreikkalaisten kirjoitusten Uuden maailman käännös* (1975). New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York.
- Uusi testamentti nykysuomeksi* (1972). Helsinki: Suomen Kirkon sisälähetykseura ja Suomen Pipliaseura.
- ## KIRJALLISUUS
- Aspinen, Mika (2011). *Raamatun heprean kielioppi*. Helsinki: Finn Lectura.
- Barnwell, Katrine (2020). *Bible Translation: An Introductory Course in Translation Principles*. 4. laitos. Dallas: SIL International.
- Brown, Francis, S.R. Driver & Charles Briggs (1906). *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament with an Appendix Containing the Biblical Aramaic*. Oxford: Clarendon Press.
- Chesterman, Andrew (2016). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Revised edition. Benjamins Translation Library 123. Amsterdam: Benjamins.
- Danker, Frederick William (2000). *A Greek-English Lexicon of the New Testament and other Early Christian Literature*. 3. painos. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ellingworth, Paul (1993). *The Epistle to the Hebrews: A Commentary on the Greek Text*. The New International Greek Testament Commentary. Grand Rapids: Eerdmans.
- Eskola, Timo (2021). Uusi testamentti someksi – kansanomainen UT2020 ja kysymys vanhurskauttamisesta. *Perusta* 2021:3, 133–149.
- Gertoux, Gérard (2012). *The Name of God Y.eH.oW.ah: Which Is Pronounced as It Is Written*. Lanham: University Press of America.
- Gross, Carl (2003). Acceptability – The Supreme Translation Principle? *The Bible Translator* 54, 424–434.
- Hartus, Leena (2020). *Dynamic Equivalence and Theological Terms in Bible Translations: With Special Reference to 'Righteousness', 'Flesh', and 'in Christ'*. Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Education, Humanities, and Theology 151. Joensuu: University of Eastern Finland.
- Hess, Richard S. (2007). *Israelite Religions: An Archaeological and Biblical Survey*. Grand Rapids: Baker Academic.
- Howard, George (1992). Tetragrammaton in the New Testament. *The Anchor Bible Dictionary* 6, 392. New York: Doubleday.
- Lehtipuu, Outi (2021). Veljet vai veljet ja sisaret? Inklusiivisten raamatunkäännösten haasteet ja mahdollisuudet. *Teologinen Aikakauskirja* 126:2, 135–151.
- Kuula, Kari (2006). *Helvetin historia: Pohjalta pohjalle Homeroksesta Manaajaan*. Helsinki: Kirjapaja.
- Larson, Mildred (1974). *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-language Equivalence*. Lanham: University Press of America.
- Mason, Ian (2001). Communicative / Functional Approaches. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Toim. Mona Baker. London: Routledge, 29–33.
- Mielikäinen, Aila (2021). Uusi-ilmeinen Uuden testamentin suomennos. *Teologinen Aikakauskirja* 126:2, 118–134.
- Neusner, Jacob (2002). *The Tosefta. Translated from the Hebrew: With a New Introduction*. Peabody: Hendrickson.
- Nord, Christiane (1997). *Translating as a Purposeful Activity: Functionalist Approaches Explained*. Manchester: St. Jerome.

- Offizielles Verzeichnis der Rahlfs-Sigeln (2012). Göttingen: Septuaginta-Unternehmen der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen.
- Omanson, Roger L. (2006). *A Textual Guide to the Greek New Testament*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Palola, Jukka (2012). Vanhurskaus-sanueen kääntäminen Vanhassa testamentissa. *Teologinen Aikakauskirja* 117:6, 563–567.
- Reiß, Katarina (2000). *Translation Criticism – The Potentials and Limitations: Categories and Criteria for Translation Quality Assessment*. Kääntänyt Erroll F. Rhodes. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Räisänen, Heikki (2011). *Mitä varhaiset kristityt uskoivat*. Helsinki: WSOY.
- Sipilä, Seppo (2012). Raamatun kääntämisen periaatteita. *Teologinen Aikakauskirja* 117:6, 551–562.
- Toorn, Karel van der (1999). Yahweh. *Dictionary of Deities and Demons in the Bible*. 2. laajennettu painos. Toim. K. van der Toorn et al. Leiden: Brill, 910–919.
- UBS *Guidelines for Scripture Translation* (2004). Reading: UBS.
- Vehmas-Lehto, Inkeri (2002). *Kopiointia vai kommunikointia? Johdatus käännösteoriaan*. Helsinki: Finn Lectura.
- Waard, Jaan de & Eugene A. Nida (1986). *From One Language to Another: Functional Equivalence in Bible Translating*. Nashville: Nelson.
- Wardhaugh, Ronald (1998). *An Introduction to Sociolinguistics*. 3. laitos. Oxford: Blackwell
- Weiß, Hans-Friedrich (1991). *Der Brief an die Hebräer*. Kritisch-exegetischer Kommentar über das Neue Testament 13. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.